

Een staaltje van menselijk kunnen

- 1 Het poëtische beeld 'eenzame stilte' heeft in het tijdperk van de massamobiliteit een nieuwe lading gekregen. Vroeger, vóór de samenleving zich massaal in beweging zette, kwam de stilte tot haar recht in een omgeving waarin men zich eenzaam kon wanen. Nu is de stilte zélf eenzaam geworden, omringd door bedrijvigheid en beweging alom. Dit gedachtespinsel kwam bij mij op tijdens een fietstochtje langs de vogelplas Starrevaart.
- 2 Langs de Starrevaart staat een bord van de provincie met daarop – naast informatie over de vogelpopulatie – het verzoek de rust niet te verstoren. Met het geluid van voortrazend snelverkeer op de achtergrond komt dat verzoek zonderling over, net zo mal als de uitnodiging te genieten van de vogelgeluiden. Het bord, dat associaties oproept met een afgelegen natuurgebied waar stilte heerst, heeft een vervreemdend effect op de lezer, die zich op een steenworp afstand bevindt van een van de drukste snelwegen van het land, de A4 tussen Amsterdam en Den Haag. Met dat misplaatste bord en die vogelplas die thuishoort in een weids, ongestoord landschap maar niet hier, afgezoomd door het permanente geraas van een eindeloze stroom auto's, is dit een wezenloze plek. De provinciale overheid heeft hier illusiepolitiek met het landschap bedreven. Dat bedrog is voor iedereen zichtbaar en hoorbaar.
- 3 Ik vind de Starrevaart exemplarisch voor een landinrichting waarbij natuur is gedegradeerd tot decorstuk van een autosnelweg, een ornament in een urbane omgeving. Ook het verschijnsel dat hier het lawaai van de autosnelweg wordt genegeerd als probleem, is naar mijn idee typerend voor de wijze waarop wij onze leefomgeving benaderen. Klaarblijkelijk hebben we ons neergelegd bij de teloorgang van de stilte in de randstad en de meeste delen van het land. In toenemende mate leven we met het geluid van auto's op de achtergrond. Stilte wordt een herinnering van de oudere generatie.
- 4 Schrijver Geert Mak heeft met betrekking tot die stilte eens vastgesteld dat het in de randstad overal "dreunt en broemt". Hij signaleert een opvallende wisseling van leefsfere van stad en platteland. Vanouds hoort stilte bij het platteland en herrie bij de stad, als centrum van menselijke activiteit. Mak stelt vast dat je in sommige steden midden op de dag de stilste plekjes kunt aantreffen, wat een contrast vormt met de voortdurende geluidshinder op het platteland. Hij wijst deze wisseling aan de verandering die Nederland onder invloed van de dynamisering van het leven sinds de Tweede Wereldoorlog heeft doorgemaakt. Mensen bewegen zich met toenemende snelheid van de ene ervaring naar de andere, "Nederlanders wonen niet meer, ze bewegen".
- 5 Als er geen bescherming bestaat tegen geluidshinder, ontstaan er gevoelens van onlust en onmacht die zich uiten in agressie en onverschilligheid voor de omgeving, zo blijkt uit tal van bronnen. Geluid dat we niet kunnen plaatsen, kan desoriëntatie en angst veroorzaken. De toenemende akoestische vervuiling, vooral door het verkeer, maakt steeds meer mensen ziek. Rond de Londense luchthaven Heathrow neemt het aantal mensen in psychiatrische ziekenhuizen evenredig toe met de groei van het luchtverkeer. Uit onderzoek in Frankrijk blijkt dat geluidsoverlast op het werk verantwoordelijk is voor elf procent van de bedrijfsongevallen en vijftien procent van het ziekteverzuim.
- 6 Ik heb er lang over gepiekerd waarom ik zelf, ondanks mijn gewenning aan de prominente plaats die de auto in de moderne maatschappij inneemt, het lawaai van een snelweg in de stad zo moeilijk te verdragen vind. Naar mijn idee ligt één van de oorzaken in de monotonie en de oneindigheid van dit geluid. Burengerucht, de herrie van een café, het lawaai van een openluchtfestival zijn vormen van geluidshinder die horen bij het stadsleven. Het zijn bovendien geluiden waarvan van tevoren vaststaat dat ze eindig zijn. De overlast is tijdelijk en daarmee dragelijk. Het kenmerk van het lawaai van de snelweg is daarentegen dat het er altijd zijn zal. Het is geluid zonder begin en zonder eind. Verzet tegen dergelijk geluid heeft geen zin. Het lawaai van de snelweg is in een stad een vervreemdende ervaring. Een stad is een plaats om te vertoeven, een auto een middel om zo snel mogelijk een plek te passeren. Het geluid van immer voortrazende auto's is wezensvreemd aan de verblijfsfunctie van een stad.
- 7 De teloorgang van de stilte in het landschap is – daar heeft Geert Mak gelijk in – niet verrassend in een samenleving die aan beweging een hoge waarde toekent. Beweging is in de westerse samenleving synoniem met dynamiek, en dynamiek is onontbeerlijk voor de vooruitgang. Stilte, het ontbreken van beweging, wekt de associatie met een gebrek aan dynamiek. Stilstand heet dan ook achteruitgang. Sinds de industriële revolutie beleeft

- de westerse maatschappij een permanente versnelling van het leven.
- 8 115 Het effect van de exponentieel groeiende mobiliteit in de moderne samenleving is dat de betrokkenheid van mensen bij hun leefomgeving afneemt. Het verplaatsen verdringt het verblijven. Het verschijnsel dat 120 een huis generatie na generatie in het bezit is van één familie is een fenomeen uit vervlogen tijden. Gemiddeld schijnt een huis iedere zeven jaar nieuwe bewoners te krijgen. "De plaats van uitverkiezing uit het verleden, de 125 eigen plek die bij iemand hoorde, is vervangen door de plaats van vertrek en aankomst", zo meent de Franse architect Virilio. Het verschil tussen vroeger en nu is, volgens hem, dat mensen van ingezetenen van een stad 130 inzittenden van een voertuig zijn geworden. Steeds meer ruimte zal nodig zijn voor een bevolking die veelvuldig onderweg is en minder dan ooit woont.
- 9 De expanderende mobiliteit werkt een 135 toenemende onverschilligheid jegens de omgeving in de hand. Iemand die zich verplaatst, heeft doorgaans weinig boodschap aan de weg waarlangs hij rijdt. Door de auto veranderden landkaarten in wegenkaarten. We gebruiken 140 om te kunnen zien wat we kunnen vermijden, niet wat er valt te ontdekken. Het landschap aan weerszijden van wegen is geen omgeving om te vertoeven, maar om te passeren. Geen passant ervaart het gebrek aan stilte hier als 145 een probleem. Ook de vormgeving van deze plekken is afgestemd op passage, niet op verblijf, dus op tijdelijkheid, niet op permanentie. Dat verklaart wellicht ook de onbestemde, oppervlakkige architectuur van 150 weidewinkels, wegrestaurants en meubelboulevards langs snelwegen. Uit de aard van hun functie zijn dat geen plekken waaraan mensen zich zullen binden. De Franse antropoloog Augé schetst dit postmoderne 155 landschap als een anonieme ruimte waarin de toekomstige gebruiksmogelijkheid van meer waarde is dan de historische dimensie, de economie een zwaarder gewicht heeft dan de natuur en beweeglijkheid een hogere waardering krijgt dan plaatsgebondenheid. 160
- 10 Dankzij de moderne vervoersmogelijkheden is onze actieradius groter dan ooit en kunnen we in één vakantie meer steden, dorpen en streken bezoeken dan onze voorouders in hun hele leven. De paradox is dat 165 voor de moderne toerist geldt dat hoe méér hij kan bezoeken, hoe minder hij ziet. Het besef dat er dankzij auto, trein en vliegtuig zoveel valt te bezichtigen, geeft de reiziger haast. De ritmeversnelling van ons leven creëert zo 170 oppervlakkigheid. Een tweede paradox is dat er dankzij het feit dat we steeds grotere afstanden kunnen overbruggen, allerlei voorzieningen zoals ziekenhuizen, scholen en winkels 175 op grotere afstand van elkaar gebouwd kunnen worden. Kortom, vervoer dat wordt aangeprezen omdat het bestemmingen dichterbij elkaar brengt, heeft juist het effect dat deze doelen van elkaar verwijderd raken. Verkeer 180 genereert verkeer, met als gevolg dat de stilte verder in het gedrang komt.
- 11 Het valt op dat de overheid als compensatie voor het verlies aan landschap – het gevolg van allerlei projecten als wegen, hogesnelheidsspoorlijnen en een nieuwe lucht- 185 haven – steevast de ontwikkeling van nieuwe 'natuur' aankondigt. Dat past uitstekend in haar moderne filosofie van de maakbaarheid van de samenleving. Komen we natuur te kort, dan 190 maken we er gewoon wat bij. Maar, zoals de filosoof Lemaire opmerkt, de vernietiging van de natuur heeft met de ontwikkeling van nieuwe natuur gemeen, dat het landschap zijn geschiedenis wordt ontnomen. Met de verdwijning van de sporen die het verleden heeft 195 nagelaten, verliest het landschap ijkpunten voor de herinnering van mensen. Dat kan de achteloosheid jegens de omgeving vergroten, met als gevolg het ontstaan van nieuwe 200 wezenloze plekken.
- 12 Ter afsluiting een citaat van Koos van Zomeren over de verwording van het Nederlandse landschap: "De Nederlandse natuur is in korte tijd veranderd in het tegendeel van 205 wat zij altijd geweest is, van een herinnering aan menselijk onvermogen in een staaltje van menselijk kunnen. Vroeger slingerde een riviertje omdat dat riviertje dat wou, nu omdat het waterschap dat wil. Natuur wordt feestelijk 210 geopend, of verplaatst als ze in de weg zit."

naar: Marcel ten Hooven
uit: Trouw, 5 juni 1999

■ Tekst 1 Een staaltje van menselijk kunnen

De tekst *Een staaltje van menselijk kunnen* kan in vier opeenvolgende delen verdeeld worden. Deze delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:

1 Visie auteur op inrichting omgeving

2 Denkbeelden over invloed geluiden op omgeving

3 Gevolgen van veranderde omgeving op mentaliteit burgers

4 Visie overheid op inrichting omgeving

- 1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
- 1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?
- 1p **3** Bij welke alinea begint deel 4?
- 1p **4** ■ Met welk begrip kan de functie van alinea 1 ten opzichte van het vervolg van de tekst het beste benoemd worden?
- A constatering
 - B definitie
 - C probleemstelling
 - D samenvatting
- 1p **5** ■ Met welk begrip kan de functie van alinea 2 ten opzichte van de rest van de tekst het beste benoemd worden?
- A afweging
 - B conclusie
 - C mening
 - D oorzaak
- 1p **6** ■ Met welk begrip kan de functie van alinea 3 ten opzichte van de rest van de tekst het beste benoemd worden?
- A gevolg
 - B samenvatting
 - C stelling
 - D toelichting
- ”Door de auto veranderden landkaarten in wegenkaarten.” (regels 138–139).
Met deze woorden verwijst de auteur naar een verandering in houding tegenover het landschap.
- 2p **7** Welke verandering tussen vroeger en nu wordt hier bedoeld?
Gebruik maximaal 20 woorden.
- In alinea 8 citeert de auteur de Franse architect *Virilio*; in alinea 9 haalt hij de Franse antropoloog *Augé* aan.
- 3p **8** Welke overeenkomst is er in hun visie op het woongedrag van mensen?
Gebruik maximaal 15 woorden.
- 1p **9** ■ Welk van onderstaande begrippen geeft het beste aan wat de functie van beide citaten is in de tekst *Een staaltje van menselijk kunnen*?
- A bewijs
 - B tegenwerping
 - C versterking
 - D voorbeeld
- 1p **10** ■ Waarom wordt in alinea 12 *Koos van Zomeren* aangehaald?
- A Om duidelijk te maken dat we trots mogen zijn op onze ontwikkeling van ’nieuwe natuur’.
 - B Om een nieuw argument naar voren te brengen tegen de illusiepolitiek van de overheid.
 - C Om een positief geluid te laten horen over het menselijk vermogen de natuur te sturen.
 - D Om te laten zien dat Ten Hooven, als schrijver van het artikel, in zijn kritiek niet alleen staat.

Eindexamen Nederlands havo 2002-I

havovwo.nl

- 1p 11 ■ Door welke van onderstaande omschrijvingen wordt de houding van de auteur tegenover het door hem behandelde onderwerp het beste getypeerd?
- A afstandelijk, maar weinig genuanceerd
 - B kritisch en somber
 - C moedeloos, maar relativerend
 - D nuchter en opstandig

Er kunnen verschillende typen argumenten worden onderscheiden, zoals:

1 argumentatie op basis van oorzaak en gevolg;

2 argumentatie op basis van voor- en nadelen;

3 argumentatie op basis van overeenkomst of vergelijking;

4 argumentatie op basis van voorbeelden.

- 2p 12 □ Welke twee typen argumentatie moeten in het tekstgedeelte van alinea 1 en 2 de bewering "Het poëtische beeld 'eenzame stilte' heeft in het tijdperk van de massamobiliteit een nieuwe lading gekregen" aannemelijk maken? *Noteer alleen de nummers.*
- 2p 13 □ Welke twee typen argumentatie spelen de hoofdrol in alinea 10? *Noteer alleen de nummers.*

De titel *Een staaltje van menselijk kunnen* kan ironisch opgevat worden.

- 1p 14 ■ Welk feit zou de aanleiding kunnen zijn voor deze titel?
- A Het feit dat de mens beschikt over het vermogen zich aan een veranderende omgeving aan te passen.
 - B Het feit dat de mens in staat is de natuur te verrijken en uit te breiden met nieuwe natuur.
 - C Het feit dat de mens in staat is voortdurend zijn beperkingen te overwinnen en zijn mobiliteit te vergroten.
 - D Het feit dat de mens met zijn ingrepen de kwaliteit van zijn natuurlijke omgeving aantast.

- 1p 15 ■ Wat is de hoofdgedachte van de tekst *Een staaltje van menselijk kunnen*?
- A De expansie van de mobiliteit heeft tot gevolg dat de stilte en de historie uit het landschap verdwijnen en dat stad en platteland van stiltefunctie wisselen.
 - B De overheid biedt met het aanmaken van 'nieuwe natuur' geen bevredigend alternatief voor wat aan stilte en landschap door de groeiende mobiliteit verloren gaat.
 - C De vervanging van 'originele' natuurgebieden door de zogenaamde 'nieuwe natuur' maakt dat mensen hun binding met het hen omringende landschap verliezen.
 - D Mensen kunnen niet veel anders dan zich neerleggen bij de gevolgen van de toegenomen mobiliteit en er het beste van maken door nieuwe natuurgebieden in te richten.

- 1p 16 ■ Hoe kan het schrijfdoel van de auteur het beste worden omschreven?
- De auteur wil vooral
- A de burgers oproepen tot verzet tegen de aanleg van de zogenaamde 'nieuwe natuur'.
 - B de lezer laten delen in de treurigheid om het verlies van onaangetaste natuur.
 - C de natuurliefebbers informeren over het veranderende karakter van de natuur.
 - D de overheid waarschuwen voor de ingrijpende gevolgen van haar illusiepolitiek.

citaat 1

Ik probeer mij iedere keer weer in te leven in de somberheid waar mensen als Marcel ten Hooven of Koos van Zomeren zich in wentelen. Dat lukt dan een tijdje en ik schud of knik meewarig of instemmend over de verloedering van de mensheid. Maar al snel kom ik in verzet tegen deze cultuurpessimistische vampiers die met hun gezemel over vroeger de relativerende levenslust uit mijn gemoed zuigen. Zij lijken zich er nauwelijks van bewust dat niet alleen geluidsoverlast maar ook hun sentiment zelf al eeuwenoud is. "De neiging het heden te veroordelen en het verleden te prijzen, is diep geworteld in de menselijke natuur", schreef David Hume in 1777, "en beïnvloedt zelfs hen die begiftigd zijn met het scherpste oordeel en de grootste geleerdheid."

Uit: Niet langs Westbroek, Wybren Versteegen, Trouw, 12 juni 1999

- 1p 17 ■ Welke van onderstaande beweringen drukt het beste uit welk bezwaar in dit citaat tegen Ten Hooven wordt geuit?
- A Ten Hooven haalt oorzaak en gevolg door elkaar.
 - B Ten Hooven laat zich onvoldoende leiden door verstandelijke overwegingen.
 - C Ten Hoovens opvattingen zijn niet van deze tijd.
 - D Ten Hoovens relaas getuigt niet van werkelijke kennis van de natuur.

Eindexamen Nederlands havo 2002-I

- 1p **18** ■ In welk opzicht is in citaat 1 de argumentatie gericht tegen Ten Hooven niet aanvaardbaar?
- A Deze argumentatie is gebaseerd op onjuiste feiten.
 - B Deze argumentatie is te autoritair gebracht.
 - C Deze argumentatie leidt tot woede bij de beschuldigen.
 - D Deze argumentatie maakt kritiek op het heden überhaupt onmogelijk.

citaat 2

Is geluidsoverlast een kwaal van de moderne tijd? Wat moet ik dan denken van het burengerucht door hanengekraai of koeiengeloei in de tuinen van nog half-agrarische steden van vóór de industrialisatie? Mijn stad, Utrecht, stond in de zeventiende eeuw nog vol vee. Wie wel eens burens heeft gehad die voor de aardigheid middenin de stad een haan houden, begrijpt onmiddellijk wat ik bedoel. Of moet ik bij geluidsoverlast denken aan het geratel van de ijzeren banden rond de wielen van de koetsen en hondenkarren in de Victoriaanse tijd, voortgetrokken door miserabele en verwaarloosde dieren die lijdzaam gehoorzamen aan het geschreeuw van hun hardvochtige menners? Hoe stil was het in het verleden, dat er stro op de straten bij de hospitalen moest worden gelegd tegen het wielengeratel om de zieken en de stervenden te ontzien? Zelfs Caesar heeft nog eens besloten dat het centrum van Rome gesloten moest worden voor het verkeer. Nog sprekender is de uitspraak van de Engelse historicus Macaulay die in de vorige eeuw klaagde dat de massa koetsen, karren en paardentrams in de hoofdstad "raasde als de waterval van de Niagara".

Uit: Niet langs Westbroek, Wybren Verstegen, Trouw, 12 juni 1999

Verstegen, die meent dat het vroeger in de stad ook buitengewoon lawaaiig was, keert zich in bovenstaand citaat 2 tegen Ten Hooven.

- 2p **19** □ Noem twee redenen waarom Ten Hooven waarschijnlijk weinig last zou hebben van de vorm van geluidsoverlast waarover Verstegen in bovenstaand citaat spreekt. Baseer je antwoord op alinea 6 van de tekst *Een staaltje van menselijk kunnen*.

citaat 3

Marcel ten Hooven heeft ongelijk als hij de stilte van vroeger idealiseert. Die stilte is er nu ook nog, dat weet ik uit eigen ervaring. Ik zit ook wel eens op de fiets. Als ik even doortrap ben ik, verstokte randstedeling, binnen een halfuurtje bevrijd van het geluid van auto's, en fiets van Utrecht door de weilanden in vrijwel volslagen rust naar de heidevelden ten zuiden van Hilversum.

Uit: Niet langs Westbroek, Wybren Verstegen, Trouw, 12 juni 1999

- 1p **20** □ Citeer een bewering van Ten Hooven uit alinea 1 of uit alinea 3, bestaande uit één zin, waar bovenstaand citaat 3 tegenin gaat.

Met betrekking tot vogelplas Starrevaart wordt in de tekst *Een staaltje van menselijk kunnen* gesproken van illusiepolitiek (zie regel 29). De bezoeker krijgt de illusie voorgeschoteld van een stilte- en natuurgebied, terwijl het er in werkelijkheid nooit stil is en het 'natuurgebied' feitelijk niets anders is dan een stukje overgeschoten landschap naast de snelweg.

Zo worden er in de tekst meer tegenstellingen of vormen van (zelf)bedrog aan de orde gesteld.

- 4p **21** □ Leid twee van dergelijke tegenstellingen of vormen van (zelf)bedrog af uit alinea 10. *Gebruik maximaal 25 woorden per tegenstelling of vorm van (zelf)bedrog.*
- 2p **22** □ Leid één van dergelijke tegenstellingen of vormen van (zelf)bedrog af uit alinea 11. *Gebruik maximaal 40 woorden.*